

De economische gevolgen van de instroom van vluchtelingen in België

K. Burggraeve
C. Piton^(*)

Inleiding

Als gevolg van met name de oorlog in Syrië en de geopolitieke instabiliteit in verscheidene andere landen in het Nabije en Midden-Oosten, wordt in de Europese Unie (EU) sinds medio 2015 een aanzienlijke toestroom van asielzoekers opgetekend. Die humanitaire crisis woedt in een klimaat van gematigd economisch herstel en terrorismebestrijding. Dit artikel is een bijdrage aan het debat in de vorm van een specifieke analyse van de situatie in België en van de mogelijke economische gevolgen voor ons land.

In de eerste paragraaf wordt geschetst tegen welke achtergrond die crisis plaatsheeft. De toevloed van asielzoekers naar België blijkt op dit ogenblik niet echt groter te zijn dan de vorige golven in 1993 en in de jaren 2000 ten tijde van de crisissen in Bosnië en Kosovo. In feite is België niet het meest betrokken land. Zowel qua absoluut aantal als in verhouding tot de bevolking is de vluchtelingenstroom veel groter in landen zoals Duitsland, Oostenrijk of Zweden. De media hebben het over een 'migranten crisis'. Toch moet een onderscheid worden gemaakt tussen economische migranten en asielzoekers. Terwijl de eenen hierheen komen vanuit arbeidsoverwegingen, zoeken de anderen een toevluchtsoord en internationale bescherming.

Na het schetsen van de context en het bepalen van wie als asielzoeker wordt beschouwd, worden de

economische gevolgen voor België geanalyseerd. Om die gevolgen te beoordelen, wordt eerst gerefereerd aan de resultaten van eerder ter zake verricht onderzoek en vervolgens wordt een raming gemaakt op basis van de weinige beschikbare gegevens en van een reeks hypothesen betreffende de integratie op de arbeidsmarkt en het bedrag aan overheidsuitgaven dat nodig is om de vluchtelingen op te vangen.

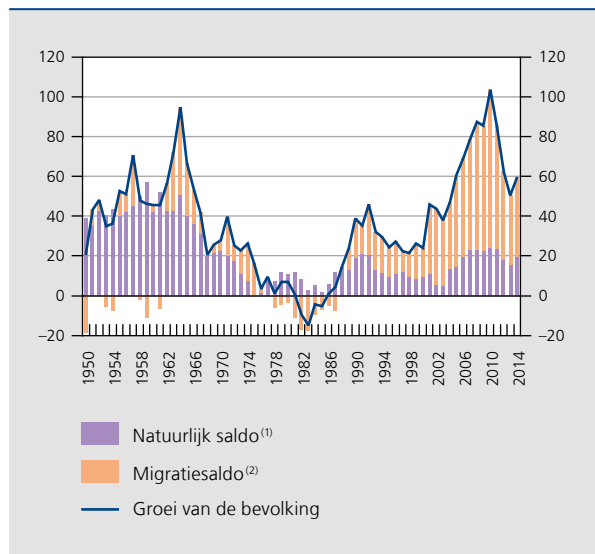
Een cruciaal punt is de inschakeling van de migranten op de arbeidsmarkt. België hinkt in dat opzicht sterk achterop. In dit artikel wordt nagegaan wat de mogelijke oorzaken zijn van het verschil tussen de werkgelegenheidsgraad van de niet-EU-burgers en die van de Belgen. De laatste paragraaf bevat niet enkel de conclusies, maar reikt ook diverse mogelijkheden aan om het integratiebeleid in België te hervormen.

1. Situering

Een analyse van de huidige toestroom van asielzoekers naar België vergt een duidelijk begrip van het verschijnsel. Het bestuderen van de golven uit het verleden alsook de samenstelling ervan en de redenen die de migranten ertoe hebben aangezet naar België te komen, is van cruciaal belang om een vergelijking te kunnen maken. Teneinde alle verwarring over het type migratie te vermijden, wordt een duidelijk onderscheid gemaakt tussen vluchteling en economisch migrant. Zodra de context is geschetst, is het zaak de individuele kenmerken van de asielzoekers te bepalen, waardoor hun integratie op de arbeidsmarkt al dan niet zal worden vereenvoudigd.

^(*) De auteurs danken V. Bagniet en P. Stinglhamber voor hun medewerking bij het verzamelen van de gegevens en G. De Walque voor zijn hulp bij het schatten van het model.

GRAFIEK 1 BEVOLKINGSBEWEGINGEN IN BELGIË
(in duizenden personen)

Bron: ADS.

(1) Verschil tussen het aantal geboorten en het aantal overlijdens.

(2) Verschil tussen immigratie (inwijkingen, veranderingen register, herinschrijvingen na schrapping) en emigratie (uitwijkingen, veranderingen register, ambtshalve geschrapt).

1.1 Historische schets van de migratiestromen

De internationale immigratie verklaart sinds lang een groot gedeelte van de bevolkingstoename in België. Historisch beschouwd, zijn de asielaanvragen pas vanaf 1990 een belangrijk verschijnsel geworden. Tevoren was de toestroom van buitenlanders voornamelijk het gevolg

van economische migratie (vraag naar arbeidskrachten voor de steenkoolindustrie na de Tweede Wereldoorlog) en, later, omstreeks het einde van de jaren zeventig, van gezinshereniging.

In de loop van 2014 groeide de bevolking van ons land met 59 600 personen aan: die stijging was voor twee derde toe te schrijven aan het migratiesaldo, een aandeel dat overeenstemt met het gemiddelde tijdens de periode 1990-2013. Aangezien het een relatief jonge bevolking betreft, helpen de migranten de vergrijzing in hoge mate afremmen.

Op 1 januari 2015 waren er, op een totaal aantal inwoners van 11 209 044, 1 255 286 die een buitenlandse nationaliteit hadden, dat is 11,2 % van de bevolking. Daarvan was 68,2 % afkomstig uit de Europese Unie (EU). De sterkst vertegenwoordigde landen waren in volgorde van belangrijkheid Frankrijk, Italië en Nederland, gevolgd door Polen en Roemenië. De sterkst vertegenwoordigde niet-EU-burgers zijn Marokkanen, gevolgd door Turken en Congolezen.

Wat de gewesten betreft, telt Vlaanderen in absolute termen weliswaar het grootste aantal buitenlanders (40 % van het totaal aantal personen van buitenlandse nationaliteit wonen in Vlaanderen), maar Brussel heeft met 34 % het grootste aandeel in de bevolking. Ook de structuur van de geïmmigreerde bevolking verschilt van gewest tot gewest. Terwijl de buitenlandse populatie in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en in Vlaanderen telkens uit ongeveer 35 % niet-EU-burgers bestaat, loopt dat percentage in Wallonië scherp terug tot 25 %.

TABEL 1 VERDELING VAN DE BUITENLANDERS NAAR GEWEST EN NATIONALITEIT
(in duizenden personen, tussen haakjes in % van de overeenkomstige totale bevolking)

	België	Brussel	Vlaanderen	Wallonië
Buitenlandse bevolking	1 255 (11)	399 (34)	504 (8)	352 (10)
EU	856 (68)	265 (66)	327 (65)	264 (75)
Niet-EU	400 (32)	134 (34)	178 (35)	88 (25)
Voornaamste nationaliteiten ⁽¹⁾				
EU	FR (13)	FR (15)	NL (26)	IT (29)
	IT (13)	RO (8)	PL (7)	FR (22)
	NL (12)	IT (8)	IT (5)	DE (5)
Niet-EU	MA (7)	MA (10)	MA (6)	MA (4)
	TR (3)	CD (2)	TR (4)	TR (3)
	CD (2)	TR (2)	RU (1)	CD (2)

Bronnen: EC, ADS.

(1) CD Democratische Republiek Congo, DE Duitsland, ES Spanje, FR Frankrijk, IT Italië, MA Marokko, NL Nederland, PL Polen, RO Roemenië, RU Rusland, TR Turkije.

1.2 Onderscheid tussen vluchtelingen en economisch migranten

De toevloed van asielzoekers of economisch migranten zijn twee verschillende migratiestromen met elk hun specifieke kenmerken. Om te beginnen, zoekt iemand die uit economische overwegingen naar een gastland komt er gedurende een zekere tijd werk. Een vluchteling, daarentegen, is iemand die zijn land van herkomst ontvlucht en die zich, op grond van artikel 1 van de Conventie van Genève, kan beroepen op de bescherming van het gastland uit gegronde vrees voor vervolging wegens ras, godsdienst, nationaliteit, het behoren tot een bepaalde sociale groep of politieke overtuiging. Vóór de oorlog in Syrië woonde bijvoorbeeld slechts 5 % van de bevolking van dat land in het buitenland en hoewel het inkomen per inwoner er amper 11 % van dat in België bedraagt, zou slechts 6 % van de Syrische ingezetenen willen migreren indien de kans zich daartoe zou aandienen (Esipova, *et al.*, 2011). Vóór een immigrant als vluchteling wordt erkend, moet hij een aanvraag indienen bij de Dienst Vreemdelingenzaken. Zolang zijn dossier wordt onderzocht, wordt hij als asielzoeker beschouwd.

Deze beide types van migranten verschillen eveneens in termen van het aantal nieuwkomers op het grondgebied. Terwijl de vluchtelingenstromen volatiel blijken en afhankelijk zijn van de geopolitieke situaties in de wereld, vertoont de economische migratie meer regelmatige, doch aanzwellende stromen. Deze laatste worden ook beter begeleid en zijn afhankelijk van het al dan niet toekennen van een arbeidskaart door de

bevoegde autoriteit. Die arbeidskaart is meestal tijdelijk, doch verlengbaar. De vluchtelingen van hun kant krijgen een onbeperkte verblijfsvergunning zodra hun asielaanvraag is aanvaard. De kans dat ze teruggaan is derhalve geringer, temeer daar ze vaak minder sociale contacten met hun land van herkomst onderhouden. Dit laatste type migrant is, gelet op het vooruitzicht van een definitieve vestiging, meer geneigd om te investeren in het menselijk kapitaal eigen aan het gastland (bijvoorbeeld de kennis van een van de landstalen), wat op termijn bevorderlijk is voor de integratie (Cortes, 2004). Ofschoon de economisch migranten minder investeren en de kans dat ze terugkeren groter is, spelen ze aanvankelijk toch in betere mate in op de behoeften van de arbeidsmarkt. Voor de vluchtelingen is de spreiding inzake vaardigheden, scholing en leeftijd per definitie onzeker. Voor allemaal blijft de situatie op de arbeidsmarkt doorgaans minder goed dan voor de autochtonen.

De redenen voor immigratie blijven niet enkel beperkt tot asiel of werkgelegenheid. Uit de door de Europese Commissie (EC) verzamelde enquêtegegevens blijkt dat in 2014 52 % van de immigranten op het Belgische grondgebied om familiale redenen naar ons land zijn gekomen, 20 % voor werk (waarvan iets minder dan de helft reeds een baan had bij aankomst in ons land), 5 % om te studeren en 9 % om redenen van internationale bescherming. Uit het onderscheid naar nationaliteit blijkt dat voor niet-Europese immigranten gezinshereniging belangrijker is, terwijl de Europese ingezetenen vaker 'werk' vermelden.

TABEL 2 UITSPLITSING VAN DE IMMIGRANTEN VAN DE EERSTE GENERATIE NAAR DE REDENEN VAN HUN KOMST NAAR BELGIË EN NAAR NATIONALITEIT⁽¹⁾

(in % van het totaal van de overeenkomstige immigranten van 15 tot 64 jaar, 2014, tussen haakjes verandering in procentpunt t.o.v. 2008)

	Totaal aantal immigranten	Totaal aantal EU-immigranten	Totaal aantal niet-EU-immigranten
Familiale redenen	52 (+6)	41 (-3)	48 (+0)
Scholingsgerelateerde redenen	5 (-3)	5 (+0)	7 (-3)
Werkgelegenheid (baan gevonden vóór de migratie)	9 (-3)	20 (-1)	4 (-1)
Werkgelegenheid (geen baan gevonden vóór de migratie)	11 (-1)	16 (+5)	13 (+0)
Internationale bescherming of asiel	9 (+0)	0 (+0)	18 (+2)
Andere redenen	12 (-1)	17 (-1)	10 (+1)

Bron: EC.

(1) Het totaal aantal immigranten omvat de immigranten met een Europese en een niet-Europese nationaliteit, maar ook de immigranten die de Belgische nationaliteit hebben verkregen.

1.3 De huidige crisis in enkele cijfers

Er hebben zich in het verleden reeds drie grote vluchtelingengerelateerde immigratiegolven voorgedaan⁽¹⁾: in 1993 (val van de Berlijnse Muur, Bosnische crisis) waren er 27 000 aanvragen, wat overeenkwam met 42 % van de inwijkingen in België; in 2000 (Kosovocrisis en regularisatiecampagne) 43 000 aanvragen, of 62 % van de inwijkingen; en in 2011 weliswaar in mindere mate, als gevolg van een regularisatiecampagne met een instroom van 25 000 asielzoekers, of 19 % van de totale immigratiestroom. Gelet op de ongeveer 44 800 aanvragen die in 2015 werden ingediend, is de huidige golf veel omvangrijker dan die van 1993 en 2011; ze is veeleer vergelijkbaar met die van 2000. Het is echter zo dat de erkenningsgraad van het statuut van vluchteling momenteel hoger ligt dan in het verleden het geval was. Ten opzichte van 10 % in de jaren negentig, is het de laatste vier jaar gestegen tot gemiddeld 30 %; in 2015 liep het op tot 61 %. Vanwege de verschillen in omvang en ook door de diverse oorzaken van de voorgaande golven kan moeilijk een historische vergelijking worden gemaakt.

De huidige golf doet zich over heel Europa voor. Als gevolg van hevige geopolitieke spanningen, de verslechterende levensomstandigheden en de problematischer wordende veiligheidssituatie in de landen van herkomst, is het aantal asielaanvragen in de EU sinds mei 2015 continu blijven stijgen tot een piek van 172 000 in oktober; over het gehele jaar kwam het in totaal op 1 321 000 uit.

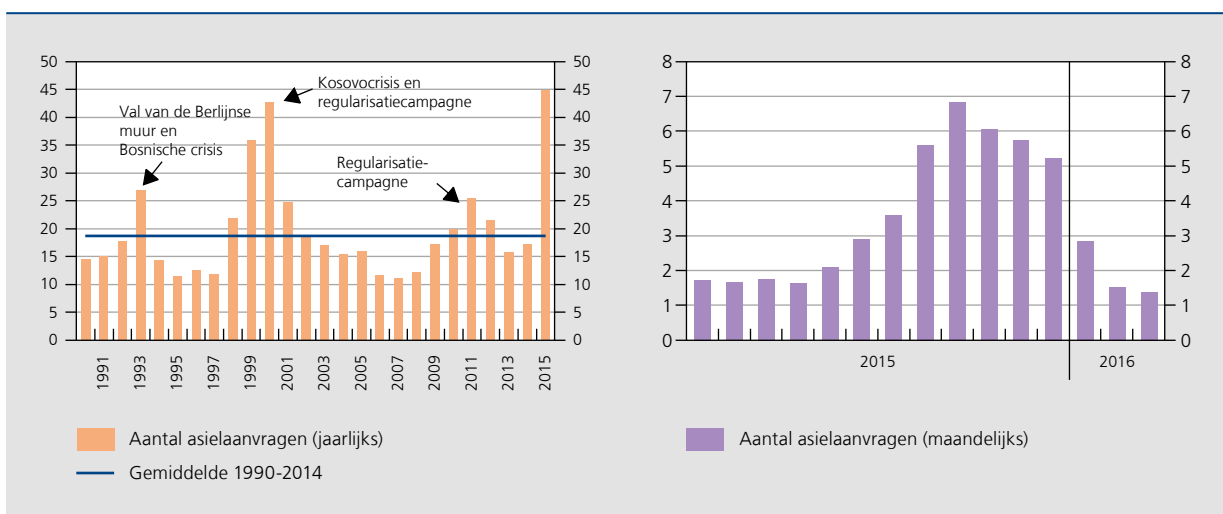
(1) A. Rea, Martiniello M. (2012).

Dat is meer dan dubbel zoveel als in 2014. Hoewel de instroom tijdens de eerste maanden van 2016 is vertraagd, mag er worden van uitgegaan dat hij tijdens de zomer zowel in België als in Europa als geheel opnieuw zal aantrekken. Het is trouwens een dergelijke beweging die tijdens de crisis van 1999-2000 werd opgetekend. De in België ingediende asielaanvragen maakten 3,4 % uit van het totale aantal aanvragen die in 2015 in de EU werden opgetekend. Met meer dan 4 asielzoekers op 1 000 inwoners staat België achtste op de lijst van de gastlanden met de meeste asielzoekers. In absolute termen worden de eerste plaatsen ingenomen door Duitsland en Hongarije (respectievelijk 36 % en 13 % van de asielzoekers); in verhouding tot het aantal inwoners door Hongarije, Zweden en Oostenrijk (respectievelijk 18, 17 en 10 asielaanvragen per 1 000 inwoners). Er zij echter vermeld dat Hongarije beschouwd wordt als een transitland, terwijl de drie andere landen de eindbestemming betekenen voor potentiële vluchtelingen.

Om de op sommige landen uitgeoefende druk te verlichten, keurde de EU in september een spreidingsplan voor vluchtelingen goed. In totaal 160 000 asielzoekers afkomstig uit Italië, Griekenland en Hongarije zullen over de andere lidstaten worden gespreid volgens een verdeelsleutel die rekening houdt met de kenmerken van het gastland (totale bevolking (40 %), bbp (40 %), aantal asielaanvragen in het verleden (10 %), werkloosheidsgraad (10 %)). Volgens die criteria zou België tussen nu en twee jaar 5 928 extra asielzoekers moeten opvangen. Hoewel er sedert de aankondiging van dat plan heel wat maanden zijn verstreken, ondersteunt de Commissie in haar verslag van

GRAFIEK 2 VERLOOP VAN HET AANTAL ASIELAANVRAGEN IN BELGIË

(in duizenden personen)

Bron: CGVS.

12 april 2016 het gebrek aan reactie vanwege de lidstaten. Op dit ogenblik zijn er slechts 1 145 herplaatsingen opgetekend vanuit Griekenland en Italië en geen enkele vanuit Hongarije.

De EU heeft met Turkije overigens een akkoord gesloten teneinde meer bepaald de instroom van onregelmatige migranten op het Griekse grondgebied te beperken. Dat akkoord voorziet in de terugkeer naar Turkije, vanaf 20 maart 2016, van alle nieuwe onregelmatige immigranten die Griekenland vanuit Turkije zouden bereiken. De aan die terugkeer verbonden kosten zullen worden gedragen door de EU. Daartegenover stemt de EU ermee in dat voor iedere Syriër die naar Turkije wordt teruggestuurd, dit laatste land een op basis van de kwetsbaarheidscriteria van de VN behoeftige Syrische immigrant terugstuurt naar Europa. Voorrang zal daarbij worden verleend aan de migranten die Europa niet op illegale wijze hebben trachten binnen te komen. Op 20 april 2016 waren 325 personen teruggekeerd naar Turkije en waren 103 Syrische vluchtelingen in Europa aangekomen.

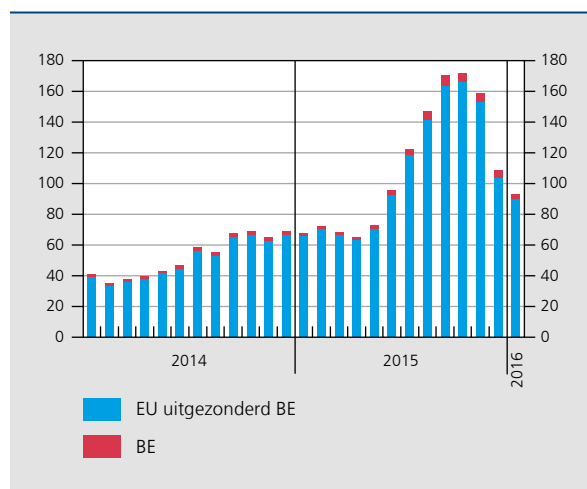
Het akkoord voorziet tevens in de storting, uit de Europese begroting en door de lidstaten, van een totaal bedrag van € 3 miljard aan Turkije, gespreid over een periode van twee jaar. Op 19 april 2016 was reeds een bedrag van € 187 miljoen gestort. Dat bedrag is bestemd voor de voeding, gezondheidszorg en huisvesting van de uit Griekenland naar Turkije teruggestuurde migranten (60 miljoen), maar ook voor de financiering van de noodzakelijke humanitaire hulpverlening aan de op Turks grondgebied aanwezige behoeftige Syrische vluchtelingen (90 miljoen). Tot slot gaat 37 miljoen naar het schoolprogramma van UNICEF waarvan 110 000 kindvluchtelingen genieten.

De door de EC verzamelde gegevens verstrekken informatie over de eigenschappen van de asielzoekers in België. Er zij opgemerkt dat slechts een deel van hen het statuut van vluchteling of de subsidiaire beschermingsstatus verkrijgt en zich dus op het grondgebied mag vestigen. Sedert begin 2015 is de instroom vooral afkomstig uit Syrië (25%), Irak (22%) en Afghanistan (22%); het betreft overwegend mannen (70%). Die tendens is niet nieuw, aangezien tijdens de periode 2008-2014 gemiddeld 65% van de asielzoekers mannen waren.

Een belangrijk kenmerk van de huidige asielzoekersgolf is het aandeel van de niet-begeleide minderjarigen. Dat was 7% van het totaal, tegen gemiddeld 4% tussen 2008 en 2014 van de 3 700 aanvragen die sedert begin 2015 zijn opgetekend. Ondanks die opwaartse tendens van het totale aantal minderjarigen (19% van het totaal), blijven de 18-34-jarigen

GRAFIEK 3 AANTAL ASIELAANVRAGEN IN DE EU EN IN BELGIË

(in duizenden personen, maandgegevens)

Bron: EC.

de meest vertegenwoordigde leeftijdscategorie bij de migranten (50% van het totaal). Dat percentage komt uit boven dat van de totale bevolking (21%), maar ook boven dat van de in België wonende niet-EU-burgers (37%).

Er zijn te weinig statistieken met betrekking tot de kwalificaties en de scholingsniveaus van de asielzoekers. Er kunnen echter wel een aantal indicatoren worden gebruikt. Volgens de EC zou er zich een grotere discrepantie aftekenen dan bij de vorige migratiestromen. De Syriërs en de Irakezen hebben een relatief hoger scholingsniveau (respectievelijk 6,6 en 5,6 schooljaren⁽¹⁾) dan de migranten afkomstig uit andere landen, zoals Afghanistan, de Democratische Republiek Congo of Guinee. Ze zijn niettemin beduidend minder geschoold dan de migranten uit Rusland of Servië (andere landen van herkomst van de asielzoekers); hun scholingsgraad ligt ook merkbaar onder het Belgische gemiddelde (10,9 schooljaren in 2013). Op basis van deze indicator kan de kwaliteit van het verstrekte onderwijs evenwel niet worden beoordeeld. Bij de asielprocedure in Duitsland kunnen de asielzoekers informatie verstrekken over de door hen behaalde diploma's. Volgens die gegevens beschikken 21% van de Syrische vluchtelingen over een universitair diploma, terwijl dat voor het totale aantal asielzoekers slechts voor 15% het geval is. In België beschikte Actiris, voor Brussel, begin 2016 als enige overheidsdienst voor arbeidsbemiddeling over gegevens met betrekking tot de scholingsniveaus van de als niet-werkende werkzoekenden (NWWZ)

(1) Gegevens afkomstig van het Ontwikkelingsprogramma van de Verenigde Naties (UNDP).

ingeschreven vluchtelingen. Zo was, in 2015, 56 % van hen laaggeschoold, tegen 37 % van het totale aantal NWWZ in Brussel.

2. Beoordeling van de economische impact van de komst van vluchtelingen

Omdat moeilijk een historische vergelijking kan worden gemaakt en er weinig elementen beschikbaar zijn over met name het scholingsniveau van de asielzoekers, is het niet eenvoudig de economische impact van die golf van nieuwkomers in te schatten. De analyse zal dus in eerste instantie gebaseerd zijn op voorgaande studies over immigratie in het algemeen en, voorts, op een reeks hypothesen waarbij wordt uitgegaan van de beschikbare gegevens over de reeds in het land aanwezige immigranten. Vervolgens zal een schok in het arbeidsaanbod worden toegepast op een basisscenario teneinde na te gaan wat het effect is van het extra aantal asielzoekers op het bbp, de werkgelegenheid en de overheidsfinanciën.

2.1 Wat eerder onderzoek ons leert

In tal van studies heeft men trachten te evalueren wat de economische impact kan zijn van de komst van immigranten naar een bepaald land. Die studies focussen voornamelijk op de arbeidsmarkt, en ze gaan de gevolgen na voor zowel de werkgelegenheid als de lonen, maar ook voor de overheidsfinanciën en het gebruik van de sociale stelsels. Zeer weinig auteurs maken echter een onderscheid tussen vluchtelingen en economisch migranten. De onderstaande resultaten hebben dus grotendeels betrekking op een analyse van de totale instroom van immigranten.

Impact van de immigratie op de arbeidsmarkt

Een van de belangrijkste vraagstukken die in de bestaande literatuur worden behandeld, is het effect van immigratie op de werkgelegenheid en op het loon van de autochtone bevolking. Aangezien immigratie a priori gepaard gaat met een toename van het arbeidsaanbod, zou ze, mochten types van werknemers volledig substitueerbaar zijn, een negatieve impact kunnen hebben op de autochtonen. Uit diverse studies blijkt echter dat de substitueerbaarheid tussen autochtonen en immigranten onvolkomen is vanwege, onder meer, het uiteenlopende niveau van hun vaardigheden, hun voorkeuren inzake bedrijfstakken (Ottaviano en Peri 2005) of hun minder goede talenkennis (Kerr en Kerr 2011). Immigrantengroepen zouden echter in steeds toenemende mate autochtonen kunnen vervangen

naarmate ze langer in het gastland verblijven (Zavodny en Orrenius 2006).

Gelet op die complementariteit wordt in het huidige onderzoek een neutraal effect vastgesteld op de geaggregeerde werkgelegenheid van de autochtonen. Dat geldt met name voor de immigratie als gevolg van de uitbreiding van de Europese Unie (Kahanec en Zimmermann 2008, Lemos en Portes 2008), maar ook voor de komst van Syriërs in Turkije (Akgunduz, Van Den Berg en Hassink 2015). Een analyse van alle soorten immigranten samen leert tevens dat het effect op de werkgelegenheid van de autochtonen positief of nihil is (Docquier, Ozden en Peri 2014 in hun studie voor België; Izquierdo, Jimeno en Rojas 2010 voor Spanje; Friedberg 2001 voor Israël) en dat de invloed op de werkloosheid neutraal is (Bruker en Jahn 2011, Bauer, Flake en Sinning 2011 voor Duitsland).

Op sommige segmenten van de arbeidsmarkt kunnen echter schadelijke effecten optreden. Zo sorteert een sterke toename van laaggeschoolde immigranten een negatief effect op de werkgelegenheid van jonge autochtonen (Smith 2012), maar ook op die van de reeds in het land aanwezige immigranten (Okkerse 2008, Blau en Kahn 2012). Deze laatsten lijken immers meer op de nieuwkomers en kiezen dus soortgelijke banen. Het arbeidsaanbod van jongeren wordt ook sneller beïnvloed door de veranderingen in de lonen als gevolg van de komst van nieuwe migranten.

Over het algemeen zal de impact afhangen van de wijze waarop de bestaande scholingsniveaus verdeeld zijn in de regio waar de immigranten zich vestigen, alsook van hun eigen opleidingsniveau. Een billijke spreiding van de immigranten over het grondgebied impliceert niet noodzakelijk een billijke verdeling van de effecten over de arbeidsmarkt (Glitz 2012). Het evenwicht op de markten zal enkel tot stand komen indien de werknemers een zekere mobiliteit aan de dag leggen en immigranten reageren doorgaans sneller op veranderingen in de vraag (Cadena en Kovak 2013). Op lange termijn kan immigratie dus de flexibiliteit op de arbeidsmarkt en de matching van de vaardigheden verbeteren. Er zij opgemerkt dat migranten, wanneer hun geen legaal werk wordt aangeboden, het aandeel van zwartwerk potentieel kunnen verhogen. Dat is onder meer merkbaar in Turkije na de massale komst van Syriërs, die geen toestemming hebben om te werken (Del Carpio en Wagner 2015).

Wat het loonpeil betreft, zou een onvoorziene golf van laaggeschoolde immigranten in theorie de lonen onder neerwaartse druk kunnen plaatsen (De La Rica *et al.* 2013) in geval van een aanzienlijke instroom. Die theoretische impact houdt geen rekening met het bestaan van een

minimumloon of van collectieve arbeidsovereenkomsten waardoor iedere nominale daling van de lonen zou kunnen worden verhinderd. Er mag evenwel worden van uitgegaan dat de impact dan tot uiting kan komen in het stijgingstempo van die loonniveaus, dat trager zou uitvallen dan indien de migranten er niet zouden zijn.

Net als voor de werkgelegenheid geldt dat, indien de immigranten complementair zijn aan de autochtonen, de lonen zelfs voor niet-immigranten kunnen stijgen (Zavodny en Orrenius 2006, Shapiro en Velluci 2010). Uit empirische studies die vooral betrekking hebben op de Verenigde Staten (Ottaviano en Peri 2012, Dustmann, Frattini en Preston 2008) of op de uitbreiding van de Europese Unie (Lemos en Portes 2008, Kahanec en Zimmermann 2008), blijkt dat hoewel het geaggregeerde loon van de autochtonen gemiddeld beschouwd niet negatief wordt beïnvloed, de uitsplitsing naar scholingsniveau uiteenlopende resultaten oplevert. Het loon van de hooggeschoolde autochtonen ligt hoger als gevolg van de immigratie, terwijl het effect op het loon van de laaggeschoolden dubbelzinnig is (Zavodny en Orrenius 2006, Ottaviano en Peri 2005). Beerli en Peri (2015) concluderen onder meer dat het hogere loon van de hooggeschoolde autochtonen deels te rechtvaardigen zou zijn doordat ze er werden toe aangezet managersfuncties uit te oefenen aangezien de toename van de geïmmigreerde bevolking een grotere vraag naar dergelijke functies creëert.

Omdat de reeds in het land aanwezige immigranten beter kunnen vervangen worden door de nieuwkomers, zijn het opnieuw zij die hun lonen zouden zien dalen. Ottaviano en Peri (2012) hebben dat effect voor de Verenigde Staten gekwantificeerd. Terwijl het gemiddelde loon van de autochtonen met ongeveer 0,6% stijgt, loopt dat van de vroegere immigranten met bijna 6,7% terug. Op lange termijn zou het effect op de lonen echter steeds positief uitvallen als gevolg van de hogere kapitaalinvesteringen die nodig zijn in het licht van het grotere aantal werknemers en consumenten (Shapiro en Velluci 2010, Bruker en Jahn 2011).

Impact van de immigratie op de overheidsfinanciën

De komst van immigranten naar een land brengt een vrij grote budgettaire last met zich vanwege de kosten voor de asielprocedures, het verstrekken van huisvesting en materiële goederen en de indienstneming van extra personeel, maar ook vanwege het te implementeren integratiebeleid zonder dat er enige zekerheid over bestaat dat de betrokkenen zich in het land willen vestigen. Migrantten, ten minste die op arbeidsleeftijd, kunnen ook extra ontvangsten genereren wanneer ze ingeschakeld zijn op de arbeidsmarkt en ze kunnen, vergeleken met

de in het land geboren burgers, de kosten voor onderwijs en gezondheidszorg drukken. Aangezien ze bovendien relatief jong zijn in vergelijking met de autochtonen, zouden de immigranten de schok van de vergrijzing kunnen helpen temperen.

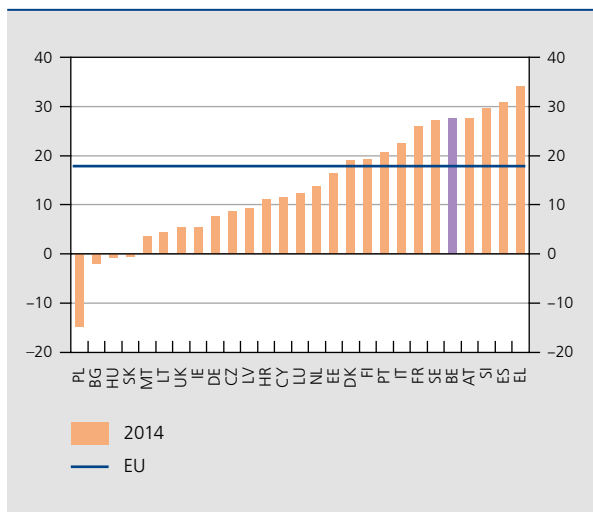
Tal van onderzoekers hebben getracht de netto fiscale impact voor het gastland te ramen. In de meeste OESO-landen gaat het, in procenten bbp, om een gering effect. Gemiddeld beschouwd, zou het rond nul liggen en tussen -1% en +1% bbp schommelen (Rowthorn 2008, OECD 2013, Vargas-Silva 2015). Die ramingen hangen sterk af van de mate waarin de immigranten op de arbeidsmarkt zijn ingeschakeld. Zo wijst de OESO er in haar verslag 2013 op dat de minder gunstige netto fiscale positie⁽¹⁾ van de immigranten bijna uitsluitend toe te schrijven is aan een kleinere fiscale bijdrage, veeleer dan aan een groter beroep op de sociale voordelen.

De sociale stelsels die in de verschillende gastlanden van kracht zijn, doen ook tal van vragen rijzen over de soorten immigranten die ze aantrekken, maar ook omtrent het meer of minder intensieve gebruik van sociale uitkeringen door de migranten. Cohen en Razin (2008) hebben voor de OESO-landen een theoretisch model en een raming ontwikkeld om na te gaan welk effect een guller sociaal stelsel heeft op het scholingsverloop van de immigranten. Indien deze laatste vrije toegang hebben tot het grondgebied, zou het effect negatief zijn. Gullere sociale stelsels zouden veeleer laaggeschoolde immigranten aantrekken aangezien ze minder bijdragen dan ze ontvangen.

Hoewel iemand die naar een gastland wil trekken, zijn beslissing in theorie kan afstemmen op het sociaal stelsel in dat land, blijkt dat de vaakst aangewende criteria samenhangen met de werkloosheids- en loonverschillen ten opzichte van het land van herkomst, met het bestaan van sociale netwerken en met de geografische nabijheid (Giulietti 2014). Heel wat empirische studies tonen trouwens aan dat immigranten niet noodzakelijk meer sociale bijstand ontvangen dan autochtonen (Barrett, Maitre 2011). Dustmann en Frattini (2014) hebben voor Groot-Brittannië zelfs aangetoond dat immigranten doorgaans minder maatschappelijke voordelen genieten dan autochtonen. Uit de analyse van Turkse immigranten in Duitsland door Riphahn, Sander en Wunder (2013) blijkt dat ze meer dan de autochtonen geneigd waren om gebruik te maken van de sociale stelsels, maar dat verschil verdwijnt wanneer rekening wordt gehouden met de sociale en demografische kenmerken van de bevolkingsgroepen.

(1) De netto fiscale positie is het verschil tussen wat een persoon oplevert aan belastingen en wat hij kost aan uitgaven.

GRAFIEK 4 VERSCHIL IN RISICO OP ARMOEDE OF SOCIALE UITSLUITING TUSSEN STAATSBURGERS EN BUITENLANDERS
(in procentpunt, bevolking van 18 jaar en ouder)

Bron: EC.

Immigranten dreigen nochtans vaker in armoede terecht te komen. In 2014, bijvoorbeeld, liep in België 45,5% van de buitenlanders ouder dan 18 jaar het risico op armoede of sociale uitsluiting, tegen 17,8% van de Belgen. Het Europese gemiddelde bedraagt 40,6% voor de buitenlanders en 22,7% voor de autochtonen.

2.2 Beoordeling van de impact van de huidige crisis voor België

Op basis van eerder onderzoek en van de ramingen van internationale instellingen en een reeks hypothesen met betrekking tot België wordt in dit artikel getracht na te gaan wat de impact is van de komst van vluchtelingen op de Belgische economie en meer bepaald op het bruto binnenlands product, de werkgelegenheid, de werkloosheid en het begrotingssaldo. In een eerste paragraaf worden het model en de gebruikte hypothesen toegelicht. Vervolgens worden de resultaten voorgesteld en wordt een vergelijking gemaakt met de ramingen van internationale instellingen zoals de Europese Commissie (EC), het Internationaal Monetair Fonds (IMF) en de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO).

Hypothesen en methodologie

Vanwege de instabiliteit in de voornaamste landen waar de vluchtelingen vandaan komen en gelet op

hun groeiend aantal in landen zoals Turkije, Libanon en Jordanië, maar ook Hongarije, Italië en Griekenland, mag worden verwacht dat het aantal asielaanvragen in België in 2016 hoog zal blijven, hoewel er sedert januari 2016 een duidelijke vertraging voelbaar is. Het aantal aanvragen wordt dus voor 2015 en 2016 min of meer identiek geacht, nl. respectievelijk 44 800 en 45 400, en tegen 2017 wordt uitgegaan van een normalisering op 18 500 immigranten. In het gebruikte model wordt enkel het aantal extra asielaanvragen ten opzichte van een klassieke situatie in aanmerking genomen. De opgetekende schok omvat dus enkel het aantal asielaanvragen dat boven het tussen 2008 en 2014 opgetekende gemiddelde uitkwam, namelijk ongeveer 1 500 per maand.

Om de schok in het arbeidsaanbod te definiëren, worden enkel de vluchtelingen tussen 15 en 64 jaar in aanmerking genomen. Van die populatie zal slechts een zeker percentage het statuut van vluchteling krijgen en permanent in België kunnen blijven. Voor 2015 en 2016 bedraagt de gemiddelde erkenningsgraad 61%; in 2014 was dat 47%. In de veronderstelling dat, was die golf van migranten er niet gekomen, het percentage op het peil van 2014 zou zijn gebleven, worden de extra asielaanvragen gemiddeld beschouwd voor 75% aanvaard. Dit lijkt niet irrealistisch, aangezien in België heel veel Syriërs en Irakezen aankomen en hun erkenningsgraad respectievelijk 98% en 72% belooft.

Zodra deze vluchtelingen worden meegeteld in de bevolking op arbeidsleeftijd, dient men hun werkgelegenheids- en werkloosheidsgraad te kennen om de beroepsbevolking te bepalen. Volgens de gegevens van de enquête naar de arbeidskrachten (EAK) bedragen de werkgelegenheids- en de werkloosheidsgraad van de immigranten, na een verblijf van vijf jaar in België, respectievelijk ongeveer 40% en 16% van de bevolking op arbeidsleeftijd. Terwijl de werkgelegenheidsgraad geleidelijk toeneemt, blijft de werkloosheidsgraad gedurende de hele periode relatief constant. Beide percentages gelden pas na een termijn van vier maanden, wat overeenstemt met de wachttijd die nodig is om een arbeidsvergunning te krijgen.

Ook gezinshereniging wordt in de ramingen in aanmerking genomen. Gezinshereniging is pas mogelijk nadat het statuut van vluchteling is verkregen. Enkel rechtstreekse bloedverwanten (opgaande en/of neergaande lijn) zijn gerechtigd een aanvraag tot gezinshereniging in te dienen. Vervolgens neemt de afhandeling van het dossier ongeveer 17 maanden in beslag. Volgens de gegevens van Fedasil is ongeveer 50% van de vluchtelingen momenteel alleenstaand en mag worden aangenomen dat zij hun gezin willen laten overkomen. Voorts is volgens de FOD Binnenlandse Zaken bij een gezinshereniging

63 % van de gezinsleden jonger dan 14 jaar. Het model impliceert derhalve een extra instroom, na ongeveer twee jaar, van drie personen per alleenstaande vluchteling, waarvan er twee worden beschouwd als minderjarig en één tot de bevolking op arbeidsleeftijd wordt gerekend. Voor die personen gelden dezelfde hypothesen inzake intrede op de arbeidsmarkt als voor de vluchtelingen. De wet op de gezinshereniging van de niet-Europese immigranten is recentelijk gewijzigd. Terwijl ze voordien een onbeperkte verblijfsvergunning konden verkrijgen na drie jaar aanwezigheid op het grondgebied, is die termijn op 14 april 2016 met twee jaar verlengd teneinde hem in overeenstemming te brengen met de regels die gelden voor de Europese immigranten. Ieder individu betrokken bij een gezinshereniging moet nu, ongeacht zijn/haar nationaliteit, vijf jaar wachten vooraleer hij/zij aanspraak kan maken op een permanente vergunning.

Op basis van vooraf gekalibreerde werkhypothesen en het econometrisch kwartaalmodel 'Noname' van de Bank, werd een raming gemaakt van de macro-economische impact van de vluchtelingencrisis op de Belgische economie op korte en middellange termijn. Aan de hand van het gedragspatroon van een gemiddelde consument, werknemer, firma, spaarder, investeerder enz. beschrijft dat model de belangrijkste sectoren van de Belgische economie op een relatief hoog aggregatieniveau. Zo hebben de verschillende schokken hun typische uitwerking op de Belgische economie en daardoor kunnen, naast de eerder boekhoudkundige aggregatie van de verschillende directe effecten, ook tweederonde-effecten in aanmerking worden genomen. Door de sterk vereenvoudigde voorstelling van de werking van de totale Belgische economie kunnen

de resultaten het best als 'indicatief' worden beschouwd. Ze worden hier voorgesteld voor zover ze verschillen van die in een basisscenario waarbij geen rekening wordt gehouden met de impact van de vluchtelingencrisis. Meer in het bijzonder betekent dit ook dat in deze berekeningen niet alle nieuwe asielzoekers in aanmerking werden genomen, maar enkel het aantal asielzoekers dat uitstijgt boven het tussen 2008 en 2014 opgetekende jaarlijkse gemiddelde. Deze laatsten worden verondersteld reeds deel uit te maken van het basisscenario.

In deze berekeningen werd ervan uitgegaan dat de schok in het arbeidsaanbod het loonvormingsproces niet macro-economisch zal beïnvloeden, waardoor in dit scenario geen nieuwe prijs- en concurrentie-effecten zullen ontstaan. Deze hypothese spoort niet enkel met de bevindingen in de recente literatuur, maar tevens met zowel de neerwaartse rigiditeit van de lonen als het bestaan van een bij CAO vastgelegd minimumloon in ons land.

Voor de noodopvang van de vluchtelingen moet de overheid tijdelijk extra goederen en diensten aankopen in de private sector. Het kan daarbij gaan om kosten verbonden aan het inzetten van extra personeel, maar ook om de aankoop van tenten, voedsel, het huren van extra accommodatie en dergelijke. Zulke uitgaven voeren de overheidsconsumptie op. Aangezien deze laatste een van de finale vraagcomponenten is, doet ze (voor zover in België aangekocht) de groei rechtstreeks toenemen, waardoor het overheidssaldo in eerste instantie zal verslechteren. Voor die additionele uitgaven zijn, voor respectievelijk 2015, 2016 en 2017, extra voorzieningen nodig ten belope van € 134, 608 en 304 miljoen. Daarbij

TABEL 3 OVERZICHT VAN DE IN HET MODEL OPGENOMEN INPUTS

(gecumuleerde verschillen t.o.v. het basisscenario; jaargemiddelden; ex ante; in personen, tenzij anders vermeld)

	Korte termijn		Middellange termijn
	2015	2016	2020
Totale bevolking	+10 000	+37 900	+113 900
Bevolking op arbeidsleeftijd	+1 800	+18 800	+57 600
Beroepsbevolking	+400	+6 000	+30 100
Werkende bevolking	+100	+3 000	+20 800
Werkloze bevolking	+300	+3 000	+9 300
Inactieve bevolking	+1 400	+12 800	+27 500
Overdrachten aan huishoudens (in € miljoen, niet-gecumuleerd)	+20	+185	+472
Overheidsconsumptie (in € miljoen, niet-gecumuleerd)	+134	+608	+0

Bronnen: EC, CGVS, Begrotingsdocumenten, NBB.

zij vermeld dat het stabiliteits- en groei-pact de lidstaten enige bewegingsruimte biedt, die hen in principe in staat stelt de uitgaven te verrichten die een gevolg zijn van de uitzonderlijke toestroom van asielzoekers, zonder hun financiën met een overeenstemmend bedrag te moeten saneren. Volgens het preventieve gedeelte van het pact mag een land tijdelijk afwijken van zijn aanpassingstraject naar de middellangetermijndoelstelling, meer bepaald indien de afwijking het gevolg is van ongebruikelijke omstandigheden buiten de wil van de lidstaat en ze een aanzienlijk negatief effect sorteert op de financiële situatie van de overheid.

De belangrijkste informatie die het model nodig heeft, is de nettoreactie van de arbeidsmarkt op de exogene toename van de bevolking. Nieuwe werkzoekenden hebben daarbij, na verloop van tijd, recht op een werkloosheidsuitkering, terwijl personen die ook effectief een baan vinden een loon ontvangen. Andere vluchtelingen kunnen een recht laten gelden op sociale bijstand. Deze drie componenten verhogen stuk voor stuk het beschikbaar gezinsinkomen, waardoor er mag worden van uitgegaan dat de particuliere consumptie in ongeveer dezelfde verhouding zal toenemen. Er zij opgemerkt dat de Belgische regering, op basis van de gemiddelde bedragen van de werkloosheidsuitkeringen en het leefloon, in 2016 ongeveer € 185 miljoen extra zou moeten uitgeven. De uitgaven zullen in 2019 een hoogtepunt bereiken met € 493 miljoen. Vervolgens zullen ze geleidelijk teruglopen naarmate de inschakeling op de arbeidsmarkt vordert. In 2020 zullen ze € 472 miljoen belopen.

Resultaten van het model en internationale vergelijking

Door allerhande juridische en economische verdragen, kan een dergelijke opvang van vluchtelingen op de arbeidsmarkt een tijd op zich laten wachten. In deze berekeningen is ervan uitgegaan dat op korte termijn, dat is in de periode 2015-2016, slechts zo'n 3 900 vluchtelingen een baan zullen hebben gevonden. De bescheiden extra groei-impuls aan de Belgische economie die voor 2015 en 2016 op 0,14 procentpunt wordt berekend, is echter grotendeels afkomstig van de extra overheidsconsumptie. Ongeveer op het ogenblik dat de groei-bijdrage daarvan zal wegvallen, zal de groei veeleer worden ondersteund door extra particuliere consumptie en door de afgeleide investeringsvraag die daarvoor nodig is. Voor de middellange termijn werd er in deze berekeningen van uitgegaan dat van de zowat 28 900 extra personen die zich op de arbeidsmarkt zullen hebben begeven, zo'n 21 100 een baan zullen hebben gevonden. Daardoor zal het werkloosheidspercentage tegen 2020 met wel

TABEL 4 MACRO-ECONOMISCHE RAMINGEN
(gecumuleerde verschillen t.o.v. het basisscenario, jaargemiddelden)

	Korte termijn		Middel-lange termijn
	2015	2016	2020
Bbp (in veranderingspercentages)	0,03	0,14	0,17
Werkgelegenheid (in personen) . .	200	3 900	21 100
Werkloosheid (in procentpunt) . .	0,00	0,03	0,12
Primair saldo (in % bbp, niet gecumuleerd) . .	-0,04	-0,16	0,04

Bron: NBB.

0,12 procentpunt opgelopen zijn. Als gevolg van deze extra banencreatie en de tweederonde-effecten die er het gevolg van zijn, mag worden verwacht dat het niveau van het bbp in 2020 zo'n 0,17 % hoger zal liggen dan in het basisscenario.

Het is op korte termijn dat de supplementaire uitgaven voor overheidsconsumptie, de werkloosheidsbijdragen en de uitgaven voor leefloon het zwaarste probleem zijn voor de overheidsbegroting. Uit de berekeningen blijkt voor 2016 een verslechtering van het primair overheidssaldo met circa 0,16 % bbp. Naarmate de extra uitgaven voor overheidsconsumptie wegvallen en steeds meer personen een baan vinden, nemen niet enkel de uitgaven af, maar stijgen de indirecte belastingen als gevolg van de extra particuliere consumptie, de fiscale en parafiscale ontvangsten als gevolg van de gestegen loonsom en, tot slot, ook de bedrijfsbelastingen als gevolg van de licht gestegen bedrijfswinsten. Op middellange termijn zou daardoor, ten opzichte van een basisscenario, het primair overheidssaldo zelfs licht kunnen verbeteren.

Verschuivende internationale instellingen hebben de macro-economische impact geraamd van de recente toestroom van vluchtelingen in de Europese Unie en meer bepaald in Duitsland. Hoewel sommige hypothesen niet volledig gelijk zijn aan de hier gemaakte ramingen voor België, zijn hun resultaten op korte en middellange termijn relatief vergelijkbaar met de onze, namelijk een vrijwel verwaarloosbaar effect voor 2015 en 2016 in de EU en een iets krachtiger impact in 2020, met een verandering van het bbp ten belope van 0,2 tot 0,3 %. De resultaten voor Duitsland vallen hoger uit, met een effect dat oploopt

TABEL 5 RESULTATEN VAN DE DOOR DE INTERNATIONALE INSTELLINGEN GEMAAKTE RAMINGEN OP HET BBP
(in gecumuleerde veranderingspercentages t.o.v. het basisscenario)

	Europese unie			Duitsland		
	EC	IMF	OESO	EC	IMF	OESO
	Impact op korte termijn					
2015	0,06 – 0,09	0,05	n.	0,12 – 0,16	n.	0,25
2016	0,14 – 0,21	0,09	0,1 – 0,2	0,31 – 0,43	n.	0,5
	Impact op middellange termijn					
2020	0,17 – 0,26	0,2 – 0,3	n.	0,47 – 0,72	0,5	n.

Bronnen: EC, IMF, OESO.

tot 0,5 % in 2016 en 0,7 % in 2020. Dat hoeft niet te verwonderen, gelet op het grote aantal asielzoekers dat Duitsland opvangt.

3. Inschakeling van de immigranten op de Belgische arbeidsmarkt

De hierboven toegelichte resultaten hangen in hoge mate af van de veronderstelling dat personen van buitenlandse origine ingeschakeld worden op de arbeidsmarkt. In België hebben immigranten evenwel minder vaak een baan en zijn ze meer dan de autochtone bevolking als laaggeschoolden aan de slag, met minder gunstige arbeidsvoorwaarden. Er zijn verschillende obstakels die hun inschakeling op de arbeidsmarkt in de weg staan, bijvoorbeeld de erkenning van hun diploma, het gebrek aan kennis van de taal, het ontbreken van netwerken of discriminatie. Hoewel er ter zake reeds maatregelen zijn genomen, is er nog heel wat ruimte voor en nood aan verbetering.

3.1 Werkgelegenheidsgraad en arbeidskwaliteit

Overall in Europa zijn immigranten doorgaans minder sterk aanwezig op de arbeidsmarkt dan autochtone burgers; in 2014 was er, gemiddeld beschouwd, een verschil in werkgelegenheidsgraad van 6,8 procentpunt voor de 20- tot 64-jarigen. Binnen de immigrantenbevolking zijn er echter twee groepen: de Europese staatsburgers van wie de werkgelegenheidsgraad zeer nauw aansluit bij die van de autochtonen en de niet-Europese staatsburgers die veel moeilijker werk vinden en voor wie het verschil

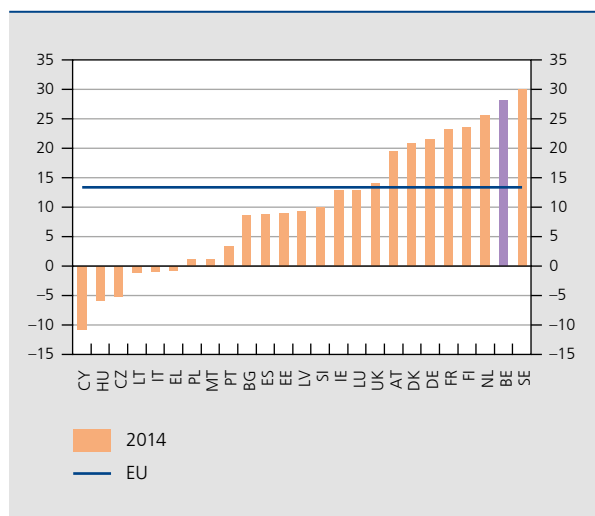
in werkgelegenheidsgraad in de EU gemiddeld ongeveer 13,4 procentpunt belooft.

In België lieten de niet-Europese immigranten tussen 20 en 64 jaar in 2014 een werkgelegenheidsgraad optekenen van 40,5 %, tegen 68,6 % voor Belgische staatsburgers, dat is een verschil van 28,1 procentpunt. Van alle EU-landen is België, op Zweden na, het land met het grootste verschil ter zake.

Immigranten zijn niet alleen minder aanwezig op de arbeidsmarkt, ze oefenen ook vaker dan autochtonen laaggekwalificeerde banen met tijdelijke arbeidsovereenkomsten uit, waarvoor ze te hoog zijn opgeleid. Volgens de EAK van 2014 had in België 25 % van de geïmmigreerde werknemers van de eerste generatie een laaggekwalificeerde baan, tegen slechts 9 % van de personen van Belgische origine. Dat verschil valt deels te verklaren door het feit dat hun scholingsniveau gemiddeld beschouwd minder hoog is dan dat van de Belgen (25 % van de autochtonen van 15 tot 64 jaar is laaggeschoold, tegen 40 % van de immigranten van de eerste generatie). Dit neemt niet weg dat immigranten vaker te hoog geschoold zijn voor het gevraagde werk: 20 % van die werknemers vinden dat ze meer vaardigheden hebben dan wat voor hun functie is vereist, tegen slechts 8 % van de autochtonen. Dat percentage vermindert niet volgens het behaalde diploma, aangezien 26 % van de immigranten van de eerste generatie met een diploma van het hoger onderwijs zich te hoog geschoold acht voor de huidige baan. Een en ander komt doordat ze hun in het land van herkomst verworven menselijk kapitaal moeilijk kunnen benutten, alsook door hun gebrek aan kennis van de landstaal of door discriminatie. De aldus gecreëerde mismatch inzake

GRAFIEK 5 VERSCHIL IN WERKGELEGENHEIDSGRAAD TUSSEN EIGEN EN NIET-EUROPESE STAATSBURGERS

(in procentpunt, bevolking van 20 tot 64 jaar)

Bron: EC.

vaardigheden veroorzaakt een minder goede werking van de arbeidsmarkt en mogelijk een minder gunstige economische groei (Piracha, Vadean 2012).

Die personen van buitenlandse origine werken ook vaker met tijdelijke arbeidsovereenkomsten (17%, tegen 7% van de autochtonen). Dat resultaat wordt bevestigd door het verslag betreffende de socio-economische monitoring van de FOD Werkgelegenheid, Arbeid en Sociaal Overleg, dat wijst op een oververtegenwoordiging van personen van buitenlandse origine in de uitzendarbeid. Ook de bedrijfstak is belangrijk aangezien die personen sterker vertegenwoordigd zijn in de horeca en in de schoonmaak en, in veel mindere mate, in de overheidsdiensten en het onderwijs. Aangezien vast werk bij de overheid enkel toegankelijk is voor Belgen en Europese staatsburgers, hoeft zulks niet te verwonderen. Uit al deze gegevens samen blijkt dat er bij de niet-Europese buitenlanders meer arbeiders zijn en dat een hoger percentage van hen een laag loon heeft.

3.2 Obstakels voor de werkgelegenheid

Diverse factoren kunnen verklaren waarom personen van buitenlandse origine moeilijker op de arbeidsmarkt kunnen integreren. Zo zijn er onder meer het scholingsniveau en de problemen met de erkenning van de vaardigheden, het gebrek aan kennis van een van de landstalen, een ontoereikend menselijk en cultureel kapitaal dat

in het gastland specifiek vereist is, het gewest waar ze wonen, de lage arbeidsmarktparticipatie van vrouwen of discriminatie.

Wat de drie Belgische gewesten betreft, is de werkgelegenheidsgraad van de niet-Europese buitenlanders het hoogst in Vlaanderen, met bijna 45%, hoewel het verschil met de autochtonen aanzienlijk blijft, namelijk 28,1 procentpunt. In Brussel en Wallonië is de werkgelegenheidsgraad niet alleen voor de buitenlanders lager, maar ook voor de Belgen. Dit doet vermoeden dat de betere integratie in Vlaanderen voor een deel toe te schrijven is aan de economische situatie in dat gewest.

Opvallend is de positie van vrouwen die afkomstig zijn uit landen van buiten de EU; hun werkgelegenheidsgraad bedraagt slechts 30,3%, tegen 64,7% voor de Belgen en 60,5% voor de Europese burgers. Deze situatie valt onder meer te verklaren door de geringe aanwezigheid van vrouwen op de arbeidsmarkt in sommige landen van herkomst. Blau, Kahn en Papps (2011) hebben de arbeidsmarktparticipatie van vrouwen in de Verenigde Staten onderzocht en zijn tot de bevinding gekomen dat vrouwen afkomstig uit een land waar de arbeidsmarktparticipatie van vrouwen hoog is, ook meer geneigd zullen zijn om in het gastland te werken, terwijl het omgekeerde geldt als er in het thuisland slechts een gering arbeidsaanbod is voor vrouwen. Een tweede reden voor inactiviteit kan de verantwoordelijkheid voor het gezin zijn. Alleenstaande vrouwen met kinderen hebben immers de kleinste kans op een actieve loopbaan vergeleken met alleenstaande vrouwen zonder kinderen of vrouwen die deel uitmaken van een koppel met of zonder kinderen, en dat ongeacht hun nationaliteit (Rea, Wets 2015).

Het gebrek aan menselijk en cultureel kapitaal dat in het gastland specifiek vereist is, kan mettertijd geleidelijk afnemen, wat de kansen om op de arbeidsmarkt te integreren mede kan vergroten. De werkgelegenheidsgraad vertoont de facto de neiging toe te nemen naarmate het verblijf in België langer duurt. Zo stellen Rea en Wets (2015) in hun studie over de asielaanvragen in België vast dat de werkgelegenheidsgraad van de vluchtelingen vier jaar na hun aankomst in het land een nettostijging vertoont. Het verwerven van de Belgische nationaliteit lijkt bovendien de inschakeling op de arbeidsmarkt te bevorderen en het risico op inactiviteit te verkleinen.

Wat de waarneembare kenmerken van de immigranten betreft, ten slotte, kan het scholingsniveau een bepaalde rol spelen. Algemeen beschouwd, ligt de werkgelegenheidsgraad van laaggeschoolden onder die van de andere bevolkingscategorieën. Voor de niet-Europese staatsburgers bedraagt hij slechts 33%, tegen 48% voor

TABEL 6 WERKGELEGENHEIDSGRAAD VOLGENS NATIONALITEIT, GEWEST, GESLACHT, SCHOLINGSNIVEAU EN VERBLIJFSDUUR IN BELGIË
(in % van de bevolking van 20 tot 64 jaar, 2014)

	Nationale onderdanen	EU-staatsburgers	Niet-EU-staatsburgers
Totaal	68,6	65,7	40,5
Gewesten			
Brussel	58,6	70,1	40,6
Vlaanderen	72,9	70,3	44,8
Wallonië	63,2	56,3	32,1
Geslacht			
Mannen	72,6	70,6	51,2
Vrouwen	64,7	60,5	30,3
Verblijfsduur⁽¹⁾			
Van 1 tot 5 jaar	–	69,6	40,5
Van 6 tot 10 jaar	–	71,9	48,5
Meer dan 10 jaar	–	61,6	51,3
Scholingsniveau			
Laaggeschoold	47,6	49,3	33,0
Middengeschoold	68,2	64,2	42,6
Hooggeschoold	83,0	81,0	52,9

Bron: EC.

(1) Berekend op basis van het geboorteland en niet van de nationaliteit teneinde het potentieel selectie-effect te vermijden: de personen die na tien jaar nog niet over de nationaliteit beschikken, zijn wellicht ook minder goed geïntegreerd. Dat geldt vooral voor de niet-Europese staatsburgers die meer geneigd zijn de Belgische nationaliteit aan te vragen.

de nationale burgers. Daarbij zij onder meer vermeld dat 48 % van de in België wonende niet-Europese buitenlanders tot die laaggeschoolde categorie behoort, terwijl dat voor maar 24 % van de Belgen geldt. Hoewel een hoog scholingsniveau buitenlanders gunstiger vooruitzichten op vast werk biedt, wordt hun inschakeling op de arbeidsmarkt er echter niet noemenswaardig beter door (Feld, Nantcho, Perin 2006): terwijl de werkgelegenheidsgraad van hooggeschoolde Belgische werknemers meer dan 80 % belooft, komt die van de niet-Europese staatsburgers amper boven de 50 % uit.

Dat probleem heeft voor een deel te maken met de erkenning van buitenlandse diploma's en met de waardering ervan op de Belgische markt. Zo beschikten 37 van de 54 vluchtelingen die in het kader van een studie van Caritas International (2014) werden geïnterviewd, over een diploma van het secundair of het hoger onderwijs, maar slechts negen van hen hadden de gelijkwaardigheid

(1) Gegevens uit de enquêtes naar de arbeidskrachten, ad-hocmodule 2014.

aangevraagd. De daarvoor aangehaalde redenen waren ten eerste de kostprijs van de aanvraag, vervolgens de zeer lange wachttijd vooraleer een antwoord mag worden verwacht en, ten slotte, het feit dat ze niet in het bezit waren van hun origineel diploma en ze er, vanwege de geopolitieke instabiliteit in hun land van herkomst, geen kopie konden van aanvragen. Voorts blijkt dat diploma's die in het buitenland zijn behaald, op de arbeidsmarkt van het gastland minder worden gewaardeerd. Arbeit en Warren (2013) komen in hun analyse over de Verenigde Staten tot de bevinding dat immigranten met een buitenlands diploma minder vaak aan het werk zijn dan immigranten met een Amerikaans diploma en dat ze vaak ook minder goed worden betaald (hun loon ligt voor de vrouwen 17 % lager en voor de mannen 11 %).

Bij immigranten heeft het lagere scholingsniveau van de ouders een weerslag op de kinderen. Bijna de helft van de geïmmigreerde kinderen met laaggeschoolde ouders zal, in het gunstigste geval, zelf ook in het bezit zijn van een diploma van de eerste cyclus van het secundair onderwijs⁽¹⁾. Dat percentage bedraagt 11,7 procentpunt minder voor zij die in België geboren zijn uit ouders die zelf ook reeds in ons land het levenslicht zagen. Volgens de door de OESO uitgevoerde PISA-studie bestaat er een groot verschil in resultaten tussen de leerlingen met een migratieverleden en de anderen, zelfs nadat de cijfers gezuiverd zijn voor het sociaaleconomisch statuut van de ouders. Immigranten volgen ook vaker les in sociaaleconomisch benadeelde scholen. Uit diezelfde studie blijkt dat in de OESO-landen gemiddeld beschouwd slechts 6 % van

TABEL 7 INTERNATIONALE VERGELIJKING VAN DE PISA-INDICATOREN
(2012)

	Verschil in wiskundecijfers tussen geïmmigreerde en niet-geïmmigreerde studenten ⁽¹⁾	Percentage studenten in sociaaleconomisch benadeelde scholen	
		Totaal	Bij de immigranten
BE	52 (455)	29	47
DE	25 (475)	28	58
FR	37 (441)	n.	n.
NL	35 (474)	23	51
DK	40 (442)	21	56
FI	65 (439)	16	25
SE	40 (432)	18	36
OESO	21 (462)	26	37

Bron: OESO.

(1) Met inachtname van het sociaaleconomisch statuut van de ouders, tussen haakjes de gemiddelde score die jonge immigranten behaalden voor wiskunde.

de geïmmigreerde studenten met een nadelige sociaal-economische situatie tot de 'top performers' behoort, tegen 12 % voor hun autochtone medeleerlingen. De niet-Europese leerlingen verlaten ook in grotere getale de school. Bij de 15- tot 24-jarigen volgt 23,7 % van de niet-EU-staatsburgers geen opleiding of studie en ze zijn evenmin aan het werk (NEET – Neither in employment nor in education and training). Voor de Belgen belooft dat percentage slechts 11,3 %.

De waarneembare kenmerken van de immigranten, zoals leeftijd, geslacht, het gewest waar ze wonen, het scholingsniveau of de professionele vaardigheden, zijn niet de enige factoren die het verschil in werkgelegenheidsgraad ten opzichte van de autochtonen verklaren. Dat verschil is blijikbaar ook voor een deel toe te schrijven aan andere niet-waarneembare factoren, zoals de voorkeuren van individuen, netwerkeffecten of discriminatie. Corluy en Verbist (2014) hebben gebruik gemaakt van een Oaxaca-Blinder-uitsplitsing om het verklaarde gedeelte te meten van het verschil in werkgelegenheidsgraad tussen immigranten en zij die in België geboren zijn. Ze oordelen dat voor de Europese staatsburgers driekwart van dat verschil toe te schrijven is aan waargenomen kenmerken die afwijken van die van de autochtonen. Dat percentage loopt terug tot slechts een derde wanneer ze personen van niet-Europese afkomst bestuderen.

Tal van auteurs hebben getracht na te gaan in hoeverre dat verschil verband houdt met discriminatie. Ze hebben daartoe een experiment uitgevoerd waarbij ze curricula vitae sturen met dezelfde individuele kenmerken maar met verschillende namen, die hetzij autochtoon hetzij buitenlands klinken. In Duitsland schatten Kaas en Manger (2011) dat iemand met een Duitse naam 14 % meer kans maakt om te worden uitgenodigd voor een interview. Andriessen *et al.* (2012) merken tevens op dat er geen onderscheid wordt gemaakt tussen de verschillende etnische minderheden, maar wel tussen buitenlanders en Duitsers. Bovendien zou de discriminatie des te scherper zijn wanneer het een baan betreft die contacten met de cliënteel behelst. Dezelfde conclusies worden getrokken door Oreopoulos (2011) voor Canada en door Carlsson en Rooth (2008) voor Zweden met een aanzienlijk geringere respons wanneer de kandidaat een buitenlandse naam heeft. De omvang van de discriminatie zou afhangen van de moeilijkheid om de vacature te vervullen, maar ook van de afkomst van de manager van de onderneming. Wanneer zich voor een baan weinig kandidaten aanbieden, wordt het voor de werkgever een dure zaak om een deel van de bevolking uit te sluiten, en is hij dus minder geneigd de kandidaten te discrimineren. Kan de betrekking daarentegen gemakkelijk worden vervuld, dan moeten buitenlanders tweemaal meer cv's sturen dan de

autochtonen (Baert *et al.* 2013). Daarnaast hebben managers de neiging werknemers van dezelfde afkomst als zichzelf in dienst te nemen (Aslund, Hensvik, Skans 2014). Aangezien te weinig immigranten een managementfunctie uitoefenen, verhoogt dat het risico op discriminatie.

3.3 Maatregelen voor de inschakeling van immigranten

Op federaal niveau heeft de FOD Personeel en Organisatie een actieplan opgesteld ter bevordering van de diversiteit. De cel Diversiteit is belast met de coördinatie van het diversiteitsbeleid van de federale overheid. Dat beleid berust op drie pijlers: (1) gelijkheid van mannen en vrouwen; (2) deelname van personen met een handicap aan de werkgelegenheid bij de overheid; (3) integratie van personen van buitenlandse origine in de overheidsadministratie. Alle FOD's en POD's hebben in 2006 het Diversiteitscharter ondertekend, waarbij de voorzitters een engagement aangaan voor gelijke kansen en diversiteit in de federale overheid. Tijdens de indienstnemingsprocedures ziet SELOR erop toe dat de selecties anoniem verlopen teneinde de doelgroepen niet te benadelen. Er zij evenwel opgemerkt dat de toegangsvoorwaarden voor overheidsfuncties anders zijn voor niet-Europese staatsburgers dan voor Belgen of Europeanen. Alleen contractuele banen (geen vaste benoeming en tijdelijke overeenkomsten) staan open voor niet-EU-staatsburgers.

De federale overheid heeft ook maatregelen genomen die gericht zijn op de gelijkheid van kansen in de economie in het algemeen. In de FOD Werkgelegenheid, Arbeid en Sociaal Overleg is een cel 'Multiculturele onderneming' actief, die etnische discriminatie op de arbeidsmarkt bestrijdt en de beroepssectoren en administratie bewust maakt van de noodzaak om informatie te verstrekken aan werknemers en werkgevers. Die cel beheert tevens het in 2006 ingevoerde label Gelijkheid Diversiteit. Dat label wordt toegekend aan ondernemingen die zich actief inzetten voor diversiteit en gelijkheid. Bedrijven die het label ontvangen, kunnen profiteren van de communicatiecampagnes van de overheid.

Vlaanderen was in 1995 het eerste gewest dat een inclusief en gecoördineerd diversiteitsbeleid uitstippelde. Centraal daarin staan de verbetering van het human-resourcesbeleid en de arbeidsorganisatie, alsook de creatie van nieuwe banen. Ook in het onderwijs wordt aandacht besteed aan gelijke kansen, namelijk via het GOK-decreet⁽¹⁾ van 2002. Dat decreet berust op drie pijlers: (1) recht op inschrijving: elke ouder heeft het recht zijn kind in te schrijven in een school naar keuze;

(1) GOK: Gelijke Onderwijskansen.

(2) ondersteuning: scholen moeten voor kansarme kinderen een versterkt ondersteuningsaanbod kunnen uitwerken; (3) overleg op maat: lokale overlegplatforms zorgen voor analyses, advies en bemiddeling. In 2006, ten slotte, stelde de Vlaamse overheid het project 'Diversiteitsmanagers' voor, waarmee ze initiatieven wil ondersteunen die gericht zijn op sociale integratie en diversiteitsbeheer. Ondernemingen die een diversiteitsproject voorstellen, kunnen daarvoor subsidies ontvangen.

In het Waals Gewest vatte de Waalse regering omstreeks eind 2006 de strijd tegen discriminatie aan. Het probleem wordt uit twee oogpunten benaderd: dat van de werknemer (of werkzoekende), en dat van de ondernemingen.

Aan de zijde van het arbeidsaanbod werd een reeks bijsturende maatregelen genomen inzake sociaalprofessionele inschakeling. Die maatregelen beoogden een betere integratie van kwetsbare personen, mensen die het slachtoffer zijn van discriminatie of die vervreemd zijn van de arbeidsmarkt. Aan de vraagzijde omvatten de maatregelen sancties in geval van discriminatie en ook stimuli ter aanmoediging en beloning van initiatieven op het vlak van diversiteit in ondernemingen en organisaties.

In het Ministerie van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest is de cel Gelijke Kansen en Diversiteit belast met interne en externe opdrachten. Intern heeft de cel ten behoeve van het personeel een beleidsplan inzake diversiteit opgesteld

TABEL 8 INTERNATIONALE VERGELIJKING VAN DE TOEGANG TOT DE ARBEIDSMARKT VOOR ASIELZOEKERS⁽¹⁾
(van de meest restrictieve toegang bovenaan tot de meeste soepele onderaan)

Land	Wachttijd	Voorafgaande test	Beperkt aantal bedrijfstakken		Beperkingen in de praktijk	
UK	1 jaar	Ja	Ja	Alleen knelpuntberoepen, niet met een zelfstandigenstatuut	Ja	Over het algemeen onbezoldigde arbeid
AT	3 maanden	Ja	Ja	Alleen toerisme, landbouw en bosbouw	Ja	Voorrang voor eigen en Europese staatsburgers, quota, maximaal 6 maanden, geen inschrijving mogelijk bij de diensten voor arbeidsbemiddeling
DE	3 maanden	Ja	Ja	Niet met een zelfstandigenstatuut	Ja	Niet mogelijk tijdens verblijf in opvangcentrum, arbeidskaart nodig, bewijs leveren van een werkaanbieding, na 15 maanden controle door de overheidsdiensten of er geen autochtoon of Europeaan beter aan de jobvereisten voldoet
EL	Onmiddellijk	Ja	Nee		Ja	Voorrang voor eigen en Europese staatsburgers en erkende vluchtelingen, tijdelijke arbeidskaart
SE	1 dag	Nee	Ja	Uitsluitend in ongeschoolde activiteiten	Ja	Toestemming om te werken zonder arbeidskaart, indien negatief antwoord bestaat mogelijkheid om over te schakelen naar economische migratie in geval van knelpuntberoep
FR	9 maanden	Nee	Nee		Ja	Tijdelijke arbeidskaart (maximaal 3 maanden), verlengbaar, bewijs leveren van werkaanbieding
BE	4 maanden	Nee	Nee		Ja	Voorlopige verblijfsvergunning tot het verkrijgen van het statuut van vluchteling, niet gelijkwaardigheid van diploma's en discriminatie op de arbeidsmarkt
IT	2 maanden	Nee	Nee		Ja	Moeilijkheden om een verblijfsvergunning te krijgen (noodzakelijk om te mogen werken), beperkt aantal inschakelingsprogramma's

Bron: AIDA.

(1) De landen worden geselecteerd volgens de werkgelegenheidsgraad van niet-Europese staatsburgers. De hoogste werkgelegenheidsgraad (of het kleinste verschil t.o.v. de autochtone inwoners) wordt opgetekend in het Verenigd Koninkrijk, Italië en Griekenland; de laagste (of het grootste verschil) in Zweden, Frankrijk, Duitsland en Oostenrijk. In de tabel worden de landen voorgesteld in volgorde van openheid van hun arbeidsmarkt voor asielzoekers (bestaan van een voorafgaande test of niet, beperking van de bedrijfstakken; termijn voor de toegang tot de arbeidsmarkt). Onderaan de lijst staan de landen die volgens deze theoretische criteria het soepelst zijn.

en doet ze aan bewustmaking, informatie en communicatie. Extern verzorgt ze de follow-up van de subsidiëring van Brusselse verenigingen voor projecten in het vlak van gelijke kansen en diversiteit. In overleg met Actiris draagt de cel ook bij tot de tenuitvoerlegging van het Territoriaal Pact voor de Werkgelegenheid van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Dat Pact omvat de diversiteitsplannen, het diversiteitscharter en de non-discriminatie bij indienstneming. Krachtens de diversiteitsplannen moet de arbeidsmarktparticipatie in verhouding staan tot de samenstelling van de beroepsbevolking. Bij de invoering van een diversiteitsbeleid kunnen ondernemingen twee jaar lang ondersteuning krijgen, zowel via een managementinstrument als financieel.

Voor het meer specifieke probleem van de asielzoekers hebben de drie gewesten een integratietraject uitgetekend, waarbij asielaanvragers binnen drie maanden na aankomst in ons land een onthaalmodule dienen te volgen. Die trajecten bestaan in Vlaanderen reeds tien jaar, maar Brussel heeft dat voorbeeld pas in juli 2013 gevolgd en Wallonië in februari 2014. Die trajecten zijn van cruciaal belang voor met name het aanleren van een van de landstalen. Volgens enquêtegegevens van 2014 beschouwde 24% van de werkzoekende immigranten van de eerste generatie hun gebrekkige taalvaardigheid als de belangrijkste belemmering om een baan te vinden.

Sinds september 2015 kunnen asielzoekers vier maanden na hun registratie bij de dienst Vreemdelingenzaken toetreden tot de arbeidsmarkt. Vroeger was dat zes maanden. Door die hervorming maakt België deel uit van de Europese landen waar asielzoekers het snelst een arbeidsvergunning kunnen krijgen. Die termijn is alleen korter in Griekenland en Zweden, waar asielzoekers onmiddellijk aan de slag kunnen, en in Oostenrijk en Duitsland, waar hij drie maanden bedraagt. De wachttijd belooft maximaal een jaar, zoals het geval is in Bulgarije, Frankrijk, Kroatië, Malta en het Verenigd Koninkrijk.

Anders dan in België, moeten asielzoekers in sommige landen een test afleggen om een arbeidsvergunning te kunnen krijgen. Die test dient niet noodzakelijk om de vaardigheden van de asielzoeker te beoordelen, maar veeleer om na te gaan of er geen eigen of Europese staatsburgers geïnteresseerd zijn in de beoogde functie. Andere courante beperkingen hebben betrekking op de looptijd van de arbeidsovereenkomsten of het aantal bedrijfstakingen waarin de asielzoekers aan de slag kunnen. Daarnaast zijn er beperkingen op de toegang tot het zelfstandigenstatuut, onder meer in Duitsland en het Verenigd Koninkrijk. Ondanks het op één na grootste

verschil inzake werkgelegenheidsgraad voor niet-Europese staatsburgers, is de Belgische arbeidsmarkt dus soepeler wat toegangsmogelijkheden betreft.

Conclusie

De huidige vluchtelingengolf blijft voorlopig vergelijkbaar met bepaalde periodes in het verleden en ze maakt slechts een klein gedeelte uit van de jaarlijkse migratiestroom naar België. De impact op onze economie zou dus beperkt moeten blijven, aangezien de asielzoekers slechts 0,36% van de totale bevolking uitmaken, of 0,44% van de bevolking op arbeidsleeftijd en 0,52% van de beroepsbevolking. Die instroom brengt op dit ogenblik geen grote schok teweeg op de arbeidsmarkt. Ondanks de aanzienlijke kosten die eraan verbonden zijn op het vlak van huisvesting, materieel, opvang, enz., blijkt bovendien uit onze ramingen dat de begroting op middellange termijn en bij ongewijzigd beleid terug zal keren naar een evenwicht.

Om profijt te trekken van de economische voordelen die de asielzoekers ons land kunnen opleveren, moet in de eerste plaats werk worden gemaakt van hun inschakeling op de arbeidsmarkt. Gebeurt dat niet, dan lopen de nieuwkomers een groter risico om in de armoede terecht te komen of afhankelijk te worden van sociale bijstand, en dreigt het aandeel van zwartwerk toe te nemen. Er bestaan een aantal mogelijkheden om de verschillende obstakels weg te nemen waarmee migranten worden geconfronteerd bij het zoeken naar een baan. Om te beginnen, zou een stelselmatige erkenning van de in het land van herkomst behaalde diploma's het mogelijk maken hun kwalificatieniveau en vaardigheden voor de arbeidsmarkt beter te omschrijven. Mochten de vereiste documenten ontbreken, dan zou een gestandaardiseerd instrument kunnen worden ontwikkeld voor de beoordeling van de kwalificaties en vaardigheden.

Vervolgens is de kennis van ten minste een van de landstalen onontbeerlijk. Iedereen zou taalonderwijs moeten krijgen, zowel actieven als inactieven. Die taalopleiding zou ook gekoppeld kunnen worden aan een eerste beroepservaring. Een snelle inschakeling op de arbeidsmarkt zou ook kunnen worden bevorderd door opleidingen die voorzien in de behoeften van de ondernemingen en die aangepast zijn aan de vaardigheden van de migranten. Nieuwkomers zouden kunnen worden gespreid volgens de behoeften van de lokale markten, liever dan homogeen over het land te worden verdeeld. Tot slot moeten de schooltrajecten van migrantenkinderen worden verbeterd en dient gettovorming in sociaaleconomisch achtergestelde instellingen te worden vermeden.

Een snelle inschakeling op de arbeidsmarkt heeft gedurende de volledige loopbaan een gunstig effect op de participatie. Asielzoekers moeten dus snel een arbeidsvergunning kunnen bemachtigen. De invoering van een gerichte begeleiding tijdens de volledige asielprocedure, en nog meer na de toekenning van het vluchtelingenstatuut, blijft een essentieel instrument in de opvang van deze mensen. Voor migranten in het algemeen moet de werkgelegenheid bij de overheid worden bevorderd, en moeten tijdelijke contracten worden gestimuleerd aangezien deze laatste en springplank zijn naar stabielere banen.

Tot slot zouden de sociale maatregelen en het antidiscriminatiebeleid kunnen worden uitgebreid. In overleg met de sociale partners moeten systematischer

diversiteitsplannen worden opgesteld. Teneinde de werkgelegenheid van vrouwen en meer specifiek van moeders te bevorderen, zouden ouders beter moeten worden geïnformeerd over het bestaan van opvangstructuren voor jonge kinderen.

Meer dan andere EU-landen ondervindt België problemen bij de inschakeling van niet-Europese migranten op de arbeidsmarkt. De huidige toestroom van vluchtelingen heeft dat probleem opnieuw op de agenda gezet en biedt de gelegenheid om in een ruimer kader na te denken over maatregelen die erop gericht zijn de arbeidsmarktparticipatie te verhogen van deze ondervertegenwoordigde groep alsook van andere groepen met een ontoereikende participatiegraad zoals laaggeschoolden, jongeren of 55-plussers.

Bibliografie

- Akgunduz Y. E., M. Van Den Berg en W. Hassink (2015), *The impact of refugee crises on host labor markets: The case of the Syrian refugee crisis in Turkey*, IZA Discussion Papers 8841.
- Andriessen I., E. Nievers, J. Dagevos en L. Faulk (2012), 'Ethnic discrimination in the Dutch labor market: Its relationship with job characteristics and multiple group membership', *Work and Occupations*, 39(3), 237-269.
- Arbeit C. A. en J. R. Warren (2013), 'Labor market penalties for foreign degrees among college educated immigrants', *Social Science Research*, 42(3), 852-871.
- Aslund O., L. Hensvi en O. N. Skans (2014), 'Seeking similarity: How immigrants and natives manage in the labor market', *Journal of Labor Economics*, 32(3), 405-441.
- Baert S., B. Cockx, N. Gheyle en C. Vandamme (2013), *Do employers discriminate less if vacancies are difficult to fill? Evidence from a field experiment*, IZA Discussion Papers 7145.
- Barrett A. en B. Maître (2011), *Immigrant welfare receipt across Europe*, IZA Discussion Papers 5515.
- Bauer T., R. Flake en M. G. Sinning (2011), *Labor market effects of immigration: Evidence from neighborhood data*, IZA Discussion Papers 5707.
- Beerli A. en G. Peri (2015), *The labor market effects of opening the border: New evidence from Switzerland*, NBER Working Paper 21319.
- Blau F.D., L. M. Kahn en K. L. Papps (2011), 'Gender, source country characteristics, and labor market assimilation among immigrants', *The Review of Economics and Statistics*, 93(1), 43-58.
- Blau F. D. en L. M. Kahn (2012), *Immigration and the distribution of incomes*, NBER Working Paper 18515.
- Brucker H. en E. J. Jahn (2011), 'Migration and wage-setting: Reassessing the labor market effects of migration', *The Scandinavian Journal of Economics*, 113(2), 286-317.
- Cadena B. C. en B. K. Kovak (2013), *Immigrants equilibrate local labor markets: Evidence from the Great Recession*, NBER Working Paper 19272.
- Caritas International (2014), *Vluchteling zkt. job: Resultaten van een onderzoek naar opleiding en tewerkstelling bij vluchtelingen*.
- Carlsson M. en D. O. Rooth. (2008), *Is it your foreign name or foreign qualifications? An experimental study of ethnic discrimination in hiring*, IZA Discussion Papers 3810.
- CGVS (2015), *Asielstatistieken, Maandverslag*, december.
- Cohen A. en A. Razin (2008), *The skill composition of immigrants and the generosity of the welfare state: Free vs. policy controlled migration*, NBER Working Paper 14459.
- Corluy V. en G. Verbist (2014), *Can education bridge the gap? Education and the employment position of immigrants in Belgium*, Improve Discussion Paper 14/02.
- Cortes K.E. (2004), 'Are refugees different from economic immigrants? Some empirical evidence on the heterogeneity of immigrant groups in the United States', *The review of Economics and Statistics*, 86(2), 465-480.

- De la Rica S., A. Glitz en F. Ortega (2013), *Immigration in Europe: Trends, policies and empirical evidence*, IZA Discussion Papers 7778.
- Del Carpio X.V. en M. Wagner (2015), *The impact of Syrian refugees on the Turkish labor market*, World Bank Group, Policy Research Working Paper 7402.
- Docquier F., C. Ozden en G. Peri (2014), 'The labor market impact of immigration and emigration in OECD countries', *The Economic Journal*, 124(579), 1106-1145.
- Docquier F. en J. Machado (2015), *Crise des réfugiés: quelques clarifications s'imposent !*, UCL, Regards économiques 119.
- Dustmann C., T. Frattini en I. Preston (2008), *The effect of immigration along the distribution of wages*, Centre for Research and Analysis of Migration (CReAM), Department of Economics, University College London, Discussion Paper 0803.
- Dustmann C. en T. Frattini (2014), 'The fiscal effects of immigration to the UK', *The Economic Journal*, 124(580), F593-F643.
- EC (2015), *European Economic Forecast*, Institutional paper 011, November.
- Esipova N., J. Ray en R. Srinivasan (2011), *The world's potential migrants. Who they are, where they want to go, and why it matters*, Gallup Inc., Washington DC.
- FOD Werkgelegenheid, Arbeid en Sociaal Overleg, Interfederaal Gelijkekansencentrum (2015), *Socio economische Monitoring: arbeidsmarkt en origine*, Brussel, november.
- FPB (2016), *Demografische vooruitzichten – Vluchtelingeninstroom: toename van de demografische groei op korte termijn*, Economische analyses en vooruitzichten, Perscommuniqué, 14 maart.
- Feld S., M. Nantcho en S. Perin (2006), *Educational factors in the economic integration of the foreign population in Belgium*, European Population Conference.
- Friedberg R. M. (2001), 'The impact of mass migration on the Israeli labor market', *Quarterly Journal of Economics*, 116(4), 1373-1408.
- Giulietti C. (2014), *The welfare magnet hypothesis and the welfare take-up of migrants*, IZA World of Labor.
- Glitz A. (2012), 'The labor market impact of immigration: A quasi-experiment exploiting immigrant location rules in Germany', *Journal of Labor Economics*, 30(1), 175-213.
- IMF (2015a), *International migration: recent trends, economic impacts, and policy implications*, Staff background paper for G20 Surveillance note.
- IMF (2015b), *The refugee surge in Europe: Economic challenges*, Staff Discussion note.
- Izquierdo M., J. F. Jimeno en J. A. Rojas (2010), 'On the aggregate effects of immigration in Spain', *SERIEs*, 1(4), 409-432.
- Jeanfils Ph. en K. Burggraeve (2005), *Noname – A new quarterly model for Belgium*, NBB, Working paper 68.
- Kaas L. en Manger C. (2011), 'Ethnic discrimination in Germany's labour market: A field experiment', *German Economic Review*, 13(1), 1-20.
- Kahanec M. en K. F. Zimmermann (2008), *Migration in an Enlarged EU: A challenging solution?*, IZA Discussion Papers 3913.
- Kerr S. P. en W. R. Kerr (2011), *Economic impacts of immigration: A survey*, NBER Working Paper 16736.

Lemos S. en J. Portes (2008), *The impact of migration from the new European Union Member States on native workers*, London, Department of Work and Pensions, Working paper 52, Leeds, June.

OECD (2013), *The fiscal impact of immigration in OECD countries*, International Migration Outlook.

OECD (2015a), *Is this humanitarian migration crisis different?*, Migration Policy Debates 7.

OECD (2015b), *Economic Outlook*.

OECD (2015c), *Indicators of immigrant integration: Settling in*.

Okkerse L. (2008), 'How to measure labour market effects of immigration: A review', *Journal of Economic Surveys*, 22(1), 1-30.

Oreopoulos P. (2011), 'Why do skilled immigrants struggle in the labor market? A field experiment with thirteen thousand resumes', *American Economic Journal*, Economic Policy 3, 148-171.

Ottaviano G.I.P. en G. Peri (2005), *Rethinking the gains from immigration: Theory and evidence from the U.S.*, NBER Working Paper 11672.

Ottaviano G.I.P. en G. Peri (2012), 'Rethinking the effect of immigration on wages', *Journal of the European Economic Association*, 10(1), 152-197, February.

Piracha M. en F. Vadean (2012), *Migrant educational mismatch and the labour market*, IZA Discussion Papers 6414.

Rea A. en M. Martiniello (2012), *Brève histoire de l'immigration en Belgique*, Fédération Wallonie-Bruxelles, décembre.

Rea A. en J. Wets (2015), *La longue et sinueuse route menant à l'emploi*, European Migration Network.

Riphahn R. T., M. Sander en C. Wunder (2013), 'The welfare use of immigrants and natives in Germany: the case of Turkish immigrants', *International Journal of Manpower*, 34(1), 70-82.

Rowthorn R. (2008), 'The fiscal impacts of immigration on advanced economies', *Oxford Review of Economic Policy*, 24(3), 560-580.

Shapiro R. en J. Vellucci, (2010), *The impact of immigration and immigration reform on the wages of American workers*, New Policy Institute.

Smith C. L. (2012), 'The impact of low-skilled immigration on the youth labor market', *Journal of Labor Economics*, 30(1), 55-89.

Vargas-Silva C. (2015), *The fiscal impact of immigration in the UK*, The Migration Observatory at the University of Oxford, May.

Zavodny M. en P. M. Orrenius (2006), *Does immigration affect wages? A look at occupation-level evidence*, IZA Discussion Papers 2481.